

SOKA Rychnov nad Kněžnou: Fond ObÚ Hlinné, zápisy z obecního zastupitelstva, 1896–1911, kn. č. 814, karton č. 97.

SOKA Rychnov nad Kněžnou: Fond OÚ Hlinné, pamětní kniha obce Hlinného, 1923–1964, inv. č. 29-1/54, kn. č. 2520, karton č. 100.

Městské muzeum Dobruška, sbírka digitalizovaných rukopisů:

CD-ROM č. 8 – HEJZLAR, J.: Kronika mlýnů na Zlatém potoce a jeho přítocích, rukopis, 1962.

CD-ROM č. 119 – MAISNER, J.: Staré mlýny v Orlických horách, rukopis, 1962.

TIŠTĚNÉ PRAMENY

CHALUPA, A. a kol.: Tereziánský katastr český, svazek 1. Rustikál. Praha 1964.

BURDOVÁ, P. a kol.: Tereziánský katastr český, svazek 3. Dominikál. Praha 1970.

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 – 1970. Federální statistický úřad, Praha 1978.

LITERATURA

Čítanka kraje Opočenského a Dobrušského. Hradec Králové 1937.

HALLASCHKA, C.: Längen – und Breitenbestimmung mehrerer Oerten der Herrschaften Reichenau und Czernikowitz durch Dreyeckmessung. Prag 1822.

HYNKOVÁ, H.: Koželužské řemeslo v oblasti Orlických hor. In: Orlické hory a Podorlicko č. 10. Rychnov nad Kněžnou 2000, s. 92–101.

HYNKOVÁ, H.: Tesaři, truhláři a jejich nářadí v oblasti Orlických hor. In: Panorama, z přírody, historie a minulosti Orlických hor a podhůří 10, 2002, s. 3–15.

KAPLAN, J.: Historie dolování a výroby železa v Orlických horách. Rychnov nad Kněžnou 1988.

PAŠTA, J.: Historie obce Dobré a osady Chmeliště, strojopis, 1988, Městské muzeum Dobruška.

PETR, K.: Doberská farnost v záznamech farních pamětních knih. OÚ Podbřezí 2003.

ROLEČEK, J.: Dolování železné rudy v územním katastru obce Hlinného a v jeho okolí. In: Doberská ročenka 1998, s. 17–19.

ROLEČEK, J.: Vznik a vývoj obce Hlinného. In: Doberská ročenka 1997, s. 5–28.

SOMMER, J. G.: Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt. Vierter Band. Königrätzer Kreis. Prag 1836.

INFORMÁTOŘI

Josef Červený (* 1942), Hlinné čp. 53, syn kováře Františka Červeného.

Marie Dusílková (1926–2005), Hlinné čp. 31, dcera mlynáře Františka Krejčího.

Josef Hlaváček (1922–2007), Hlinné čp. 26

Josef Pohl (* 1936), Hlinné čp. 2

Josef Preclík (1910–2007), Hlinné čp. 16

Lidmila Zoumarová (* 1942), Hlinné čp. 35, dcera klempíře Rudolfa Řeháka.

DOBRUŠSKÉ VARHANY

Jiří Fuks

U Stadionu 1524, 516 01 Rychnov nad Kněžnou, e-mail: jfuksj@osoud.rkn.justice.cz

Tato studie si klade za cíl zpřístupnit dostupné informace o varhanách a varhanicích v Dobrušce. Jde o zprávy z archivních dokumentů, zjištění získaná při prohlídce nástrojů a konzultacích s odborníky. Práce je popisná a případné zhodnocení popsání vývoje ponechává laskavému čtenáři. Vždyť ani v odborné veřejnosti zatím nepanuje shoda při posouzení významu jednotlivých nástrojů.

Vždy záleží na tom, kolik máme informací a nakolik důvěryhodný je jejich zdroj. Proto se zde snažíme spíše o citaci pramene oproti jeho interpretaci.

V Dobrušce dnes nalezneme troje varhany. Dvoje funkční – v kostelích sv. Václava a sv. Ducha a jedny nefunkční – ve sboru Československé církve husitské.

I. DĚKANSKÝ KOSTEL SV. VÁCLAVA

Z archivních pramenů lze nepřímou dovést existenci dobušských varhan v r. 1595, kdy je v Dobrušce zaznamenán varhaník Adam.^{1/} Jistě tedy existoval i nástroj, na který varhaník hrával.

Nejstarší přímou zprávu o varhanách v děkanském kostele v Dobrušce máme zatím k roku 1637, kdy v inventáři zádušních věcí byl popsán „*pozitiv na kruchtě*“ a dále „*regál se všemi potřebami*“.^{2/} Výrazem *pozitiv* chápeme malé přenosné varhánky (oproti varhanám jako velkému nepřenositelnému nástroji). V kostelích se často vyskytovaly ještě v 19. století. Používaly se hlavně při bohoslužbách mimo kostel, např. při procesích. *Regál* byl menší hudební nástroj příbuzný varhanám. Namísto píšťal měl pouze drobné jazýčkové píšťalky. V dobových pramenech se jeho zvuk někdy přirovnával ke zpěvu huhňavých pěvců. V chudších kostelích, které na pořízení drahých varhan neměly dostatek prostředků, se používal jako jejich náhrada. Z kostelů zmizel nepoměrně dříve než pozitivy. Dodnes se dochovalo již jen několik kusů v muzejních sbírkách.

Později byly v kostele postaveny i (větší) varhany. Zatím o nich nemáme bližších zpráv, pouze víme, že byly „zbourány“ v r. 1710. Předpokládáme, že se toho mohl účastnit varhanář Johann Gottfriedt Hälbig (st.) z Horní Hedče u Králík (Oberheidtisch bei Grulich), který na počátku 18. století

Obr. 1: Varhany v kostele sv. Václava.

pracoval na opočenském panství – postavil varhany v Olešnici v Orlických horách (1707) a v Opočně (1708) a opravil další nástroje. Organolog MUDr. Tomáš Horák předpokládá jeho autorství i u varhan v Uhřetěbově pod Deštnou a Křivčicích (nástroj je dnes umístěn v Ledečích).

Johann Gottfried Hälbig st. z Horní Hedče u Králík (v pramenech uváděn též jako Gerbich, Gerblich, Hälbig, Halwik, Helbig, Helfug, Helwik) měl dílnu v 1. čtvrtině 18. století v Horní Hedči. Narodil se kolem r. 1660 asi v Horní Hedči jako syn varhanáře Samuela Hälbiga, zemřel patrně 2. 4. 1720 v Praze. Patří k nejstarším dnes známým představitelům slavné králické varhanářské školy. Podle J. Sehnala byl autorem řady nástrojů

na Moravě – v Branné, Sebranicích, Horním Městě či v Šumperku.^{3/}

V r. 1709 byl zbourán starý kostel. V r. 1710 započala stavba nového kostela a dokončena byla v r. 1724. V r. 1710 proběhly práce na kůru, „za rozboření varhanů a spravování pozitivu“ byly zaplaceny 4 zl. 18 kr. Přenosný pozitiv je dále připomínán např. v r. 1720.^{4/}

Do nového kostela byly záhy pořízeny i nové varhany. Roku 1727 obyvatelé Dobrušky a Křovic „na poděkování za hojnou žeň sebrali a snesli valnou část obilí, jež dali do pivovaru a za utržené napotom pivo pořídili do děkanského kostela nové varhany, jež Jan Bohumír Helbig za 800 zl. se 785 pišťalami domu v Králíkách zhotovil a na to v Dobrušce v pěti nedělích postavil.“^{6/} Kronikář Václav Křeček tehdy zaznamenal: „1727, dne 17. září, přivezli varhany na 9 fůrách dost těžce naložený z města Krulicha, které v našem kostele sv. Václava sou, s tovaryšem jistý varhaník Jan Felbik, tak se jmenoval, tovaryš Franc Retec, též tamodsud byl. Poslední stavěl a štymoval, které jsem se od tovaryše dověděl, že 785 pišťal se vynachází, a na ně prosili a lidé darovali.“

Od Brodců 115 zl. 30 kr. Já, Jan Petr, tenkrát zádušní, sem z 9 fůrami sám jel na Krulích, 1 fůra z Dobrušky, 1 z Provoze, 1 z Myškova, 1 z Bačetína, i ze Sudima, 1 z Vohnišova a 3 z Křovic a 3 fůry musely robotu jet a odvést.“^{6/}

Johann Gottfried Hälbig, mladší, z Horní Hedče u Králík. Narodil se kolem r. 1684 jako syn J. G. Hälbiga st. a vyučil se v jeho dílně. V Horní Hedči žil asi jen do r. 1720, kdy se přestěhoval do Králík. Zemřel v Praze 4. 12. 1736. Postavil např. varhany v Želiví, Horních Verneřovicích či v Lanškrouně. V r. 1728 pracoval v Opočně. Na Moravě vytvořil např. velké varhany u P. Marie Sněžné v Olomouci.^{7/}

Varhany jsou umístěny v překrásné jednoduché varhanní skříni, bohatě ozdobené řezbami (akant se stuhou) a figurkami andělů. Při pohledu z boku a dovnitř nástroje je zřejmé, že postupně rostl a zvětšoval se. Předpokládáme, že byl původně jedno-manuálový s vestavěným hracím stolem (Spielschrank), sedmi hlasy v manuálu a se třemi otevřenými hlasy v pedálu (Subbas 16', Octavbas 8' a Quintbas 6'). Prof. V. Uhlíř našel nápis na vzdušnici II. manuálu, který její vznik datuje až do r. 1764. Dále byla ještě později za pedálovou vzdušnicí přistavěna 2. vzdušnice se dvěma pedálovými hlasy. Neúplně dochované archivní záznamy a nápisy uvnitř varhan tak dávají prostor k úvahám o autorství změn a dostavbě.^{8/}

Na varhanách se pracovalo i po r. 1727 – dodělávaly se menší součásti a výzdoba. V kostelních útech z roku 1727 jsou zaznamenány platby „za novou stolicí k varhanům

... 27 kr., za pulpit k varhanum, též to jenž klavír přikrývá, 12 kr., od udělání zustecku k troubám polním, též správu zámku a klíčku nového k pozitivu, 12 kr.“ Následujícího roku 1728 za panty ke 2 dveřím nahore a petlici 1 zl. 80 kr., dále za lavice též stupně, po kterých se do varhanů leze, 24 kr., dále je doložen prodej malého (snad starého) pozitivu do Opočna za 35 zl. V r. 1729 platba za 2 svícny k varhanám 27 kr. V r. 1730 se doplatilo 50 zl. na varhany – 43 zl. dali dobrodinci a 5 zl. ze záduší. Dále se vrátilo 100 vypůjčených na varhany od Jana Pasekala //?//, z toho platilo záduší 14 zl. 25 kr. V r. 1730 se prozatím zaplatilo 9 zl. za řezbu na varhany, varhanářský tovaryš zde pracoval 8 dní při ladění varhan a přibíjení řezby, po 12 kr., celkem 1 zl. 36

Obr. 2: Varhany v kostele sv. Václava – boční pohled.

kr. Dále „jednomu chlapu, který při štemování varhan měchy zdvíhal, za 4 dni po 9 kr., celkem 36 kr.“ V r. 1738 zaplacen za „správu řemenu u varhan 15 kr.“ V r. 1739 zaplacen „varhanářům od přeštemování varhan 15 zl.“ V r. 1748 zaplacen za „správu měchův při varhanech 11 kr.“ V r. 1750 zaplacen „za štemování a pucování varhan 15 zl.“ V r. 1752 zaplacen za opravu řemenu měchu u varhan, za nastavování dalších dvou a za hřebíky 1 zl. 25 kr., podobně v r. 1754 1 zl. 18 kr., podobně v r. 1757 1 zl. 51 kr.^{49/}

Náhradou za prodaný pozitiv byl v r. 1759 pořízen nový – „za jeden nový pozitiv varhanáři krulichskému 40 zl., item spropitný tovaryšům jeho 42 kr, za přivezení téhož pozitivu, poněvadž křovičtí pro něj jeti nemohli, 4 zl.“, celkem 44 zl. 42 kr.^{10/}

V r. 1760 opravil varhanář měchy velkých varhan, vše za 5 zl. 30 kr., 1 zl. truhláři.^{11/}

V r. 1764 zaplacen „za štemování a vypucování varhan, též od správy měchův a štemování pozitivu 25 zl.“, dále „varhanářovi s tovaryšem při štemování varhan a pozitivu za stravu 16 dní 5 zl. 30 kr., diškereci, tovaryši pokoj 30 zl.“, dále „řemenářovi za novéj řemen k varhanům 1 zl. 15 kr.“^{12/} Podle prof. Václava Uhlíře tehdy došlo k rozšíření nástroje o druhý manuál se 4 rejstříky. (viz pozn. 8)

V r. 1768 zaplacen „řemenářovi za roční práci ke zvonnům a varhanům, za řemeny 3 zl. 20kr.“^{13/} V r. 1782 bylo zaplacen „za přeštemování a vypucování varhan, též od předělání a napravení měchů Vojtěchovi Schrajerovi varhanáři z Kuksu 45 zl.“, dále „za novéj řebříček do varhan 30 kr., za dvoje dvířka k varhanům 44 kr., za 3 dřevěný kladky k měchům 12 kr.“^{14/}

Vojtěch Schreier (též Schreyer, Šrajer) se v pramenech uvádí jako varhanář z Kuksu, Březnice či Dobré Vody u Březnice. R. Quoikou je připomínán jako stavitel varhan v Dyšíně (Dejšíná) u Plzně, v Kuksu a v Kasejovicích^{15/}. Organolog MUDr. Tomáš Horák o něm zjistil, že se narodil 28. 8. 1709 v Dobřanech u Plzně, zemřel v r. 1795. Vyučil se u nepomuckého varhanáře Johanna Andrease Niederleho. „Do Kuksu... se dostal zřejmě prostřednictvím prací v západočeských državách Šporků – např. v Kasejovicích.“^{16/} Postavil varhany např. v Lázních Bělohradu, Kuksu či Velkém Třebešově.

V r. 1790 byly opraveny měchy za 2 zl. 18 kr. Naposledy v r. 1793 byly opraveny měchy za 2 zl. 16 kr.^{17/} V r. 1794 se tak popisují v inventáři kostela varhany „welky a dosawad dobry“ a také „positiv k nosseni zanowni, za 60 f. koupenny“.^{18/}

Strašlivý požár, který zachvátil město v r. 1806, se nevyhnul ani kostelu a poničil jej. Z varhan se zachovaly pouze dřevěné součásti, všechny cínové píšťaly se žářem roztavily.^{19/} Bez varhan byl kostel do r. 1810. „Téhož roku 1810 dohotovil pro chrám P. děkanský nové varhany rokytnický

varhanář Spandel se svým synem Josefem, na kteréž vydáno bylo 1161 zl. 25 kr. r. C., k čemuž přispěli soused František Lajchter 300 zl., panna Barbora Archlebova 100 zl. a p. patron 500 zl., ostatek doplnil se sbírkami. Varhanáře s jeho pomocníkem stravovali zdarma p. děkan a jiní dobrodyncové.“^{20/} Z původních varhan patrně použil skříň, vzdušnice a dřevěné píšťaly. Předpokládáme, že přistavěl nový samostatně stojící hrací stůl, zhotovil novou trakturu, měchy, doplnil nové cínové píšťaly, do pedálu přistavěl zadní vzdušnici s krytým rejstříkem Subbas 16' a 16' jazykovým hlasem (v r. 1834 byly varhany popsány již se 16 hlasy^{21/}).

Georg Spanel (st.) byl regionálně významný varhanář přelomu 18. a 19. století. Narodil se v Rokytnici v Orl. h. asi 21. 9. 1751, zemřel tamtéž 24. 10. 1828. Podle velkého množství jeho zakázek a nových nástrojů soudíme, že požíval vynikající pověsti. Víme, že postavil nové nástroje v Javornici, 2 v Kunštátu, v České Skalici, Slavoňově, Polici n. Met., Říčkách, Dalečíně, Rokytnici v Orl. h., Pilníkově, Koclířově, Lukavici, Českých Petrovicích, Častolovicích a v Dobrušce. Několik let pracoval u králického varhanáře (snad Karla Weltzela) a patrně se tam i vyučil. Jeho nástroje se podobají králickým varhanám, ať již vzhledem či dispozičně. Hlavní stroj disponoval „králickým“ způsobem – principálovou pyramidou, obvykle včetně velké kvinty (2 2/3'). Oproti králickým varhanářům kladl Georg Spanel větší důraz na znělou 8stopou polohu v hlavním stroji – vždy otevřený hlas, obvykle Principál 8' či alespoň dřevěný Portunál 8'. U pozdějších nástrojů stavěl zároveň oba rejstříky. Smíšené hlasy představuje dvojice Mixtura s Rauschquintou, u posledních 2 velkých nástrojů rozšířenou o další řadu píšťal na 3násobný Cimbál. Smíšené hlasy jsou vysoké a lesklé (Javornice, Lukavice). Sólóvé hlasy představují pravidelně Quintadena a Salicionál – pokud nejsou přímo v Hlavním stroji, umístil je varhanář do Pozitivu. Zcela výjimečný je návrh varhan pro Polici nad Metují s 16' hlasem v Manuálu (patrně však nebyl proveden). Předpokládáme, že Spanel zde byl ovlivněn starším návrhem Pavla Fr. Horáka z Kutné Hory.

Druhý manuál stavěl varhanář jako sólóvý (viz název „Solo“ ve smlouvě pro Lukavici) s dvojicí Kopul a alikvotním hlasem – Nasatem 2 2/3' či Principálem 2'. Nasat stavěl cca do r. 1800, jako dřevěný krytý rejstřík. Tak se dochoval již jen v Kunštátu (sv. Duch) a v rozsahu do c 2 (tj. patrně jen zčásti) v Českých Petrovicích. Od c 2 je zde kovový, kónický. U velkých nástrojů je Pozitiv obsazen bohatěji, i s vlastní zvukovou korunou. Někdy byl Pozitiv umístěn za vzdušnicí hlavního stroje (Častolovice, Říčky, Lukavice, Javornice, Dobruška, Česká Skalice, kde zrušil Pozitiv v zábradlí), jindy samostatně v zábradlí kůru jako tzv. Zadní pozitiv (České Petrovice, Kunštát, Koclířov, Pilníkov, Uhřínov, Rokytnice), v Polici

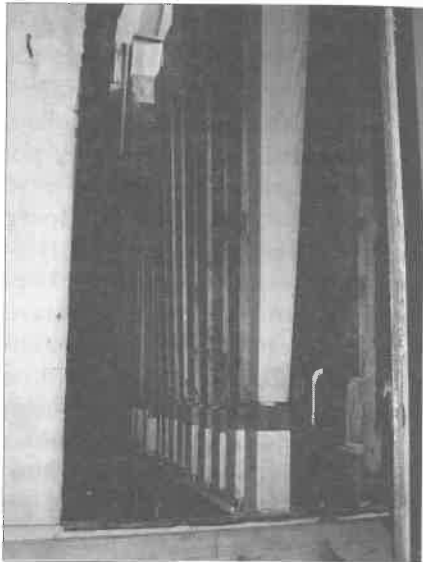
n. Met. snad v jedné rovině s Hlavním strojem (po stranách). Určitý vývoj či převládající tendenci v umístění Pozitivu zde nevidíme.

V Pedálu používal dvojici Subbas 16' (obvykle krytý) a Oktávbas 8' (otevřený), u větších nástrojů disponoval 4' Oktávbas, a u 3 posledních nástrojů další 8' hlas. Quintabas 6' použil v Pilníkově a Polici, v Dobrušce jej ponechal ze starých varhan. U posledních 5 nástrojů disponoval do pedálu i nárazný jazykový hlas „Schnarrbas“ – obvykle 16', dnes dochovaný patrně již jen v Pilníkově.

Varhany byly opraveny v r. 1830 broumovským varhanářem Ignácem Sismuthem (též Süsmuthem).^{22/} V r. 1844 provedl další opravu Amandus Hanisch z Rychnova n. Kn., který chromatizoval oba manuály (doplnil pultóny Cis, Dis, Fis a Gis).^{23/}

Řada žádostí děkanského úřadu o zadání opravy varhan se dochovala ze 70. a 80. let 19. stol. Plánovaná oprava za 400 zl. byla v r. 1883 odložena. Teprve v r. 1886 byl patronátem vyzván třebechovický varhanář Josef Vanický, aby alespoň opravil měchy. Podle pamětní knihy děkanství opravil varhany Josef Vanický z Třebechovic za 407 zl. 90 kr.^{24/}

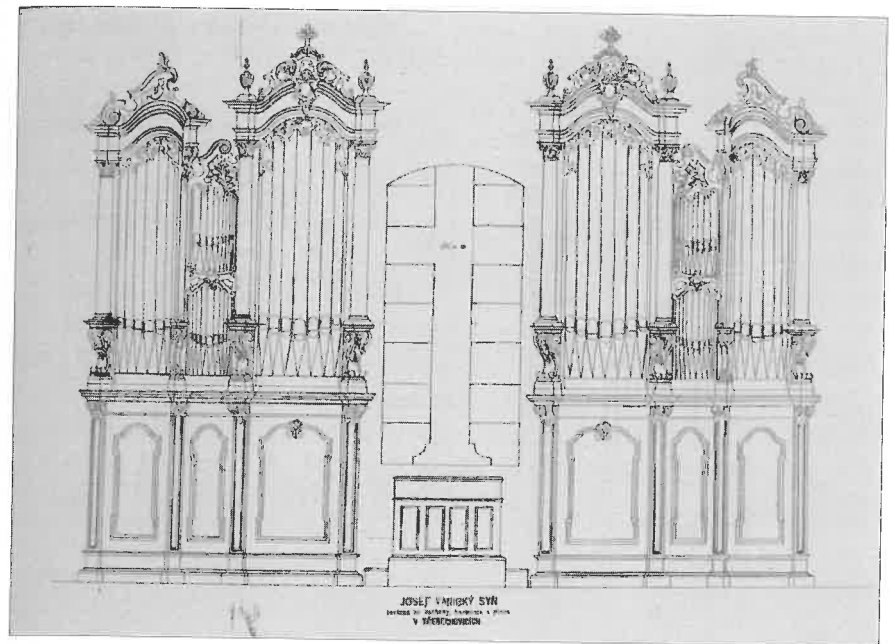
Je poněkud podivné, že brzy po relativně velké opravě od Vanického, již v r. 1890, varhany prohlédl, přeložil a naladil pražský varhanář Josef Rejna za 80 zl. Snad to byla součástí přezkoušení opravených varhan, snad oprava zjištěných nedostatků.^{25/}

Obr. 3: Příšťaly jazykového hlasu.

Zádušní účty zaznamenávají i další, drobnější výdaje za opravy: 1878 oprava měchu za 9, 50 zl., v r. 1887 dtto 9 zl., v r. 1891 za opravu měchu varhaníkovi 9 zl., v r. 1892 varhanáři Vanickému a varhaníkovi Novotnému za správu varhan a měchů 9 zl., v r. 1893 za správu varhan a měchů 6 zl., v r. 1894 dtto 9, 50 zl., v r. 1895 dtto 9 zl., v r. 1897 dtto 10, 50 zl.^{26/} V r. 1901 navrhl opravu varhan u sv. Václava i u sv. Ducha Josef Koblre. V r. 1903 mu bylo zapláceno za opravu u sv. Ducha, v r. 1906 za opravu u sv. Václava.^{27/}

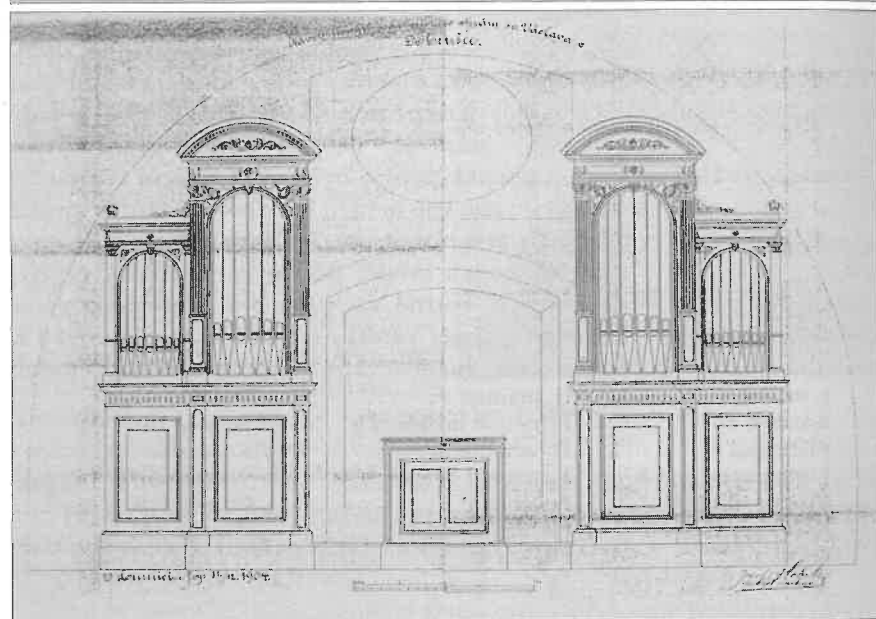
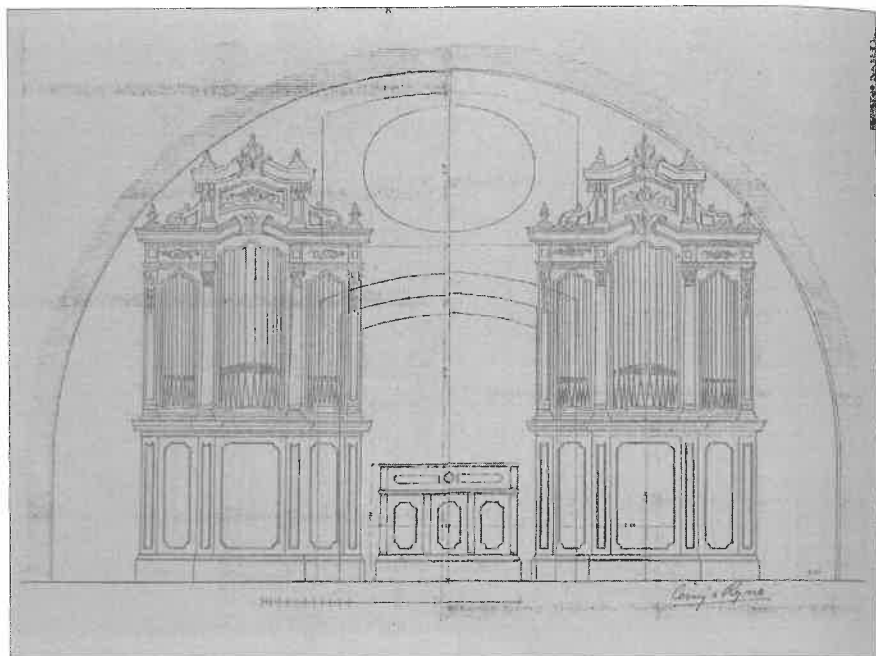
Vývoj hudebního cítění a změny vkusu vždy ovlivňovaly vývoj hudebních nástrojů – včetně varhan. Výrazná změna hudebního vkusu se v naší duchovní hudbě projevila ve 2. polovině 19. stol., mj. pod vlivem Ceciliánského hnutí –

Obr. 4: Návrh Josefa Vanického.

s akcentací gregoriánského chorálu a polyfonie palestrinovského stylu, omezením orchestrálního doprovodu a snahou o jeho nahrazení samotnými varhanami. Starší varhany nebyly stavěny pro takové požadavky a je tedy přirozené, že (zejména menší nástroje) obvykle nevyhovovaly novým potřebám. Byli k dispozici dostatek peněz, býval starý nástroj odstraněn a nahrazen novým, moderním. Tam, kde neměli tolik prostředků, se museli omezit na přestavby a úpravy starších nástrojů. I v Dobrušce se uvažovalo o stavbě nových varhan, jak o tom svědčí dochované nabídky nejvýznamnějších dobových varhanářů. Patrně v r. 1904 byla zveřejněna výzva k podání návrhů na nový nástroj. Josef Vanický syn navrhl za cenu 6930 K nástroj s kuželkovými vzdušnicemi, pneumatickou trakturou a touto dispozicí:

I. manuál	II. manuál	Pedál
Burdon 16'	Principál houslový 8'	Subbas 16'
Principál 8'	Fl. amabile 8'	Kontrabas 16'
Flétna otevřená 8'	Salicionál 8'	Violonbas 16'
Viola gamba 8'	Aeolina 8'	Principál 8'
Roh kamzíkový 8'	Flétna příčná 4'	Pozoun 16'
Oktáva 4'	Fugara 4'	
Kvinta 2 2/3'		
Superoktáv 2'		
Mixtura 2', 5x		

Obr. 5 a 6: Návrh Rejny a Černého (nahore), návrh Josefa Koblého (dole).

15. 12. 1904 je datován návrh Rejny a Černého za 7300 K a převzetí starého nástroje za cenu 450 K. Byli připraveni postavit takovýto nástroj:

I. manuál	II. manuál	Pedál
Burdon 16'	Principál houslový 8'	Violonbas 16'
Principál 8'	Salicional 8'	Subbas 16'
Flétna 8'	Aeolina 8'	Oktávbas 8'
Roh 8'	Kryt jemný 8'	Cello 8'
Kryt 8'	Oktáva 4'	
Oktáva 4'	Flétna 4'	
Fugara 4'	Dolce 4'	
Mixtura 2 2/3', 5x		

V r. 1906 nabídl nový nástroj pražský varhanář Em. Š. Petr.

Josef Koblre nabídl v r. 1904 pneumatický nový nástroj za 7140 K.

V r. 1911 nabídl J. Tuček z Kutné hory varhany o 20 rejstřících.

31. 10. 1911 nabídli varhany za 6020 K (event + jazykové hlasy za 950 K) bratři Paštikové:

I. manuál	II. manuál	Pedál
Burdon 16'	Kryt líbezný 8'	Violonbas 16'
Principál 8'	Roh kamzíkový 8'	Subbas 16'
Flétna dutá 8'	Vox coelestis 8'	Kryt tichý 16
Kryt 8'	Flétna příčná 4'	Cello 8'
Gamba 8'	(event. Klarinet 8')	(event. Bombard 16')
Dolce 8'		
Oktáva 4'		
Flétna 4'		
Doublet 2 2/3'+2'		
Mixtura 2 2/3'+2'+1 1/3'+1'		
(event. Trompeta 8')		

V r. 1911 znovu nabídl Josef Koblre nástroj za 7469 K:

I. manuál	II. manuál	Pedál
Burdon 16'	Burdon 8'	Violon 16'
Principál 8'	Roh kamzíkový 8'	Subbas 16'
Burdon 8'	Salicional 8'	Bordunbas 16'
Gamba 8'	Vox coelestis 8'	Cello 8'
Dolce 8'	Flétna 4'	Tuba 16'
Oktáva 4'	Hobojs 8'	
Flétna 4'		
Kvinta 2 2/3'+2'		
Mixtura 2', 4x		
Trompeta 8'-28'		

Žádný z návrhů nebyl přijat. Nevíme, proč z novostavby sešlo – snad to způsobil nedostatek peněz, později jistě i válečné události.

V r. 1909 byl Josef Koblre požádán o opravu měchů.^{29/} Patrně ji neprovedl, neb v r. 1911 opravil měchy Václav Poláček z Rychnova n. Kn.^{30/}

Nejstarší zatím zaznamenaná dispozice nástroje (zápis z 19. 9. 1917) je uvedena v Rekvizičním katastru:

I. manuál	II. manuál	Pedál	
Principal 8´	Principal 4´	Subbas 16´	3 měchy jednoduché
Portunal 8´	Salicional 8´	Quintadéna 16´	
Oktava 4´	Gamba 8´	Oktavbass 8´	
Superoktav 2´	Flauta 8´	Quintbass 10´	
Quinta 2 2/3´	Fagot 16´		
Mixtura 1´			
Rauschquint 1´			

a v Katastru varhan^{31/}:

I. manuál	II. manuál	Pedál	
Principal 8´	Principal 4´	Subb. 16´	3 měchy starého druhu
Portunal 8´	Gamba 8´	Oktavbass 8´	
Oktava 4´	Flauta 8´	Quintbas 8´	
Kvinta 1 1/2´	Salicional 8´	Quintadena 16´	
Superok. 2´	Posaun 16´		
Rauškv. 1 1/2´			
Mixtura 1´			

Těžkou ránu zasadila mnoha varhanám I. světová válka. Nedostatek barevných kovů pro válečnou výrobu se stát snažil vyrovnat rozsáhlými rekvizicemi, jež se týkaly, mimo jiné, i cínových varhaních píšťal. Několik varhanářských firem tak bylo státem pověřeno k odebrání největších (8´ a 16´) prospektových píšťal z nástrojů. Pouze historicky cenné, zvláště zvukově hodnotné nástroje či varhany s malým počtem rejstříků, jež by se staly po vyjmutí prospektových píšťal nepoužitelnými, měly být rekvizice uchráněny. U většiny varhan postižených rekvizicemi byly odebrané cínové píšťaly později nahrazeny (mnohem levnějšími) zinkovými píšťalami, čímž jejich zvuk obvykle utrpěl. Varhany u sv. Václava byly zahrnuty do seznamu varhan obzvláště hudební nebo uměleckohistorické hodnoty^{32/} a zůstaly tak uchráněny rekvizice.

V r. 1929 proběhla celková oprava a rozšíření nástroje firmou Ženatý a Kunt z Lomnice nad Popelkou. „Na oba manuály (byly) přivěšeny kuželkové doplňky a dispozice byla bohužel značně romantizována.“^{33/} Z navrhovaného rozpočtu varhanářů seznáme tehdejší stav nástroje: „Varhany tyto jsou ve stavu hrozně sešlém, prachem silně znečištěné, měchy vůbec k opravě neschopné, píšťaly od červu rozhlodané (ze dřeva), protož na opravu tuto jsou navrženy tyto práce a nové rejstříky:

1. Nový měch skříňový s jednou podnožkou a velkým zásobním rezervním měchem, manometrem s příslušenstvím 2800 K
2. Oprava klávesnic manuálních 380 K
3. Nové rejstříkové rukověti s nápisy 280 K
4. Oprava mechaniky vysazení pulpetu 360 K

5. Tmelování, impregnování, natření píšťal dřevěných 700 K
 6. Výměna dřevěných píšťal, které k opravě schopny vůbec nejsou a budou vyměněny 450 K
 7. Nová I. oktava Salicionalu 12 kusů 8´ 700 K
 8. Oprava mechaniky rejstříkové a pedálové 350 K
 9. Rozebrání a vyčištění celého stroje 460 K
 10. Nový rejstřík Gamba 8´ 49 tónů, I. okt. ze zinku, pokračování z cínu 1100 K
 11. Nový rejstřík Aeolina 8´ 49 tónů, I. okt. ze zinku, pokračování z cínu 1200 K
 12. Nový rejstřík Celestina 8´ bez I. oktavy, společná s Aeolinou, s rozechvěním od c 4´, s připojením novou větroucí 1150 K
 13. Přepřacování pedálové klávesnice z lomené oktavy na nový normalní postup, což vyžaduje u všech pedálových rejstříků celkem 5 Cs, Ds 16´ a fs, gs 4´ píšťaly (30 kusů píšťal) úplně nové k doplnění i novou větroucí 1650 K
 13. Nová pedálová klávesnice 250 K
 14. Znovu sestavení a přeladění celého stroje 950 K
 15. Doprava a režije 450 K
- Celkem 13230 Kor. čsl.^{34/}

Do jednání významně zasáhl Dr. Hugo Doskočil, konzervátor památek a ředitel semináře v Hradci Králové, který odsouhlasil plánované práce a navržené rejstříky se změnou: „...žádné rejstříky vyměnit nedovolí, pouze přidáním nových rejstříků se spojením pneumatickým a nový rejstřík Kryt líbezný do prvného manualu, což by přibýlo o čtyři rejstříky do stroje varhanního více: a poustane dispozice tato

I man.	II. man.	Pedal.
Principál 8´	Principál 4´	Subbas 16´
Fletna 8´	Salicional 8´	Quintbas 16´
Oktava 4´	Viola 8´	Oktavbas 8´
Quinta 2 2/3´	Fletna 8´	Fagot 16´
Oktava 2´	nové Aeolina 8´	Quinta 5 1/3´
Mixtura 3x 2 2/3´	ditto Vox celeste 8´	
Rauškvinta 2x 2 2/3´		
nové Gamba 8´		
ditto Kryt líbezný 8´ ^a		

Nové rejstříky měly být postaveny na doplněné kuželkové vzdušnici a pneumaticky připojeny. Rozpočet se tak zvýšil na 16 030 Kč.^{35/} Ve skutečnosti však byly, poněkud nešťastně, přesazeny na doplňkové vzdušnice právě principálové hlasy (4´, 3´, 2´) a na jejich místo doplněny nové rejstříky – snad z důvodu nedostatku místa (viz níže).

Dne 24. 2. 1929 proběhlo setkání dobrušského děkana se starosty přífařených obcí, na němž bylo jednomyslně rozhodnuto, že varhany se toho roku opraví a práce bude zadána výše uvedené firmě. Náklady měly být uhrazeny:

dřívějším darem p. Huškové	1554 Kč
dobrovolnými dary	5160 Kč
z knížky pro potřeby kostela	3000 Kč
očekávaným příspěvkem patrona	1000 Kč

Zbýlý obnos cca 5000 Kč se měl rozdělit na počet katolíků v jednotlivých obcích a uhradit příštího roku rozpočty obcí nebo jiným vhodným způsobem.

Nato byla 25. 2. 1929 oprava děkanstvím zadána s tím, že 8000 Kč bude uhrazeno ihned při předání a bezvadném provedení opravy, druhá polovina během roku 1930, nejdéle do konce roku. Varhanáři potvrdili dopisem z 5. 3. 1929, že zakázku přijímají, že práce již byla započata, stále pokračuje a bude provedena do konce července.^{36/}

Varhanáři se v průběhu opravy dostali do finanční tísně. Již 6. 8. 1929 žádali děkanský úřad, aby jim odměna byla vyplacena dříve. Dne 22. 3. 1930 požádala Živnostenská záložna v Lomnici nad Popelkou o doplacení zůstatku 6000 Kč co možná nejdříve, „neboť jmenovaní jsou ve velmi těžké situaci. Panu Ženatému dokonce hrozí dražba.“^{37/} Zadavatel opravy se snažil žádostem vyhovět. Ve snaze získat rychleji peníze uspořádal 22. 9. 1929 koncert, jehož výtěžek měl být věnován na varhany. Při té příležitosti se obrátil na ředitele kůru u sv. Ludmily v Praze, známého varhaníka J. Trumpuse se žádostí o jeho účast při vystoupení. Varhany měly tehdy tuto dispozici:

I. manuál	II. manuál	pedál
Principál 8'	Principál 4'	Subbas 16'
Flétna 8'	Salicional 8'	Kvintbas 16'
Oktáva 4'	Viola 8'	Oktavbas 8'
Kvinta 2 2/3'	Flétna 8'	Fagot 16'
Oktáva 2'	Aeolína 8' (nová)	Kvinta 5 1/3'
Mixtura 2 2/3'	Vox celeste 8' (nový)	
Rauškvinta 2 2/3'		
Gamba 8' (nová)		
Kryt líbezný 8' (nový) ^{38/}		

Ventilátor od firmy G. Meidinger et Cie., Basel za 4483 Kč byl dodán koncem září 1929. Za jeho instalaci zapláceno v r. 1930 156, 10 Kč.^{39/}

Někdy po této opravě došlo k další dispoziční změně ve druhém manuálu, kdy Aeolinu 8' nahradil Larigot 1 1/3' a Violu 8' Oktáva 2'. Bližší časové zařazení zatím neznáme, možná to bylo při další opravě varhan, kterou provedl ve dnech 2. 12. – 18. 12. 1940 Bohumil Žloutek ze Sedlce u Kutné Hory se svým pomocníkem. Utlumil hukot vzdušnice od motoru, píšťaly vyčistil a sladil. Za práci se mu dostalo 4750 K.^{40/}

Další popis nástroje známe z r. 1986, kdy jej zaznamenal Bohuslav Vodička v rámci Soupisu varhan.^{41/}

V r. 1994 bylo rozhodnuto o generální opravě nástroje. Jeho tehdejší stav popsal V. Uhlíř: „Těžký chod traktury zhoršují kromě koroze kování a zanedbané regulace především nepůvodní přivěšené doplňky. Po zvukové stránce působí nástroj velmi udušeně a původní majestátní pléno se dá jen stěží vytušit. Největší podíl na tom mají hlavně nešťastné dispoziční úpravy a nesmyslné přesazení principálových sborů na doplňkové vzdušnice, umístěné pod hlavní vzdušnici do zvukového stínu. Těžko se také prosazují mixtury za hradbou Flétny 8' posazené místo Oktávy 4' hned za prospektem. Těžko se doprovází na zinkové rejstříky Salicional, Vox celestis nebo červotočivou Flétnu 8' ve druhém manuálu.“^{42/} „...Chromatizace celého nástroje... je u manuálových vzdušnic vyřešena velmi šikovně, ale v pedálu se musel varhanář uchýlit ke složitým doplňkům a několik píšťal dokonce umístil naležato pod vzdušnice. Vzdušnice, traktura a hlavně dřevěné pedálové rejstříky jsou silně napadeny červotočem. V nejhorším stavu je Subbas 16', který již téměř nehraje. U jazykového rejstříku několik tónů chybí. Všechny píšťaly jsou navíc několikrát přetřeny různými nátěry, což jejich petrifikaci značně ztěžuje.“

Oprava byla naplánována na etapy tak, aby byl nástroj pokud možno alespoň částečně v provozu a byla zadána varhanáři Ivanu Červenkovi z Jakubovic. Cínařské práce provedl Jan Kubát z Kaňku. Nejprve byla v květnu a červnu 1995 zahájena (jako I. a II. etapa) celková rekonstrukce obou manuálů. „K tomu je zapotřebí dodat tyto nové cínové rejstříky

- 1) Principál 8' – prospekt, od F (44 píšťal) + 11 píšťal němých
- 2) Quinta 3' (C – c3, 49 píšťal)
- 3) Principál 2' (C – c3, 49 píšťal)
- 4) Rauschquinta 2x (C – c3, 49 píšťal //!//) 1 1/3' + 1', repeticce na c2 – 2' + 1 1/3'

Tyto nové rejstříky budou předintonovány. Menzury budou vycházet z dosud dochovaných řad (Octava 4', 2'..). Tvar lábii u prospektového Principálu bude okopírován z Lanškrouna, neboť se jedná s největší pravděpodobností o stejného autora. Ostatní cínové rejstříky v hlavním stroji (Octava 4', Superoctava 2', Rauschquinta 2x a Mixtura 4x) budou pouze opraveny.^{43/}

„Při poslední přestavbě (začátkem tohoto století) byly k oběma vzdušnicím navěšeny dvourejstříkové dodatky. Z hlavního stroje byl dodatek osazen původními rejstříky Quinta 3' a Superoctava 2' a na jejich místo byly dodány 2 osmistopé hlasy (Bordun a Gamba). V pozitivu byly na dodatek umístěny hlasy Principál 4' a Larigot 1 1/3'...doporučuji rekonstruovat hlavního stroje do původního stavu a vzdušnici pozitivu doporučuji rozšířit o jeden rejstřík tak, aby nástroj vyhovoval jak historickému, tak hlavně liturgickému hledisku a při tom byl schopen i stylistické interpretace varhanních skladeb. Oba manuály budou pak i zvukově vyvážené se

samostatnou zvukovou pyramidou a dva osmistopé hlasy na každém manuálu budou umožňovat i dostatečnou doprovodnou funkci nástroje.

Manuály budou mít po opravě tuto dispozici:

I. man (C – c3, 49)	II. man. (C – c3, 49)
Principal 8'	Copula 8'
Flétna 8	Salicional 8'
Octava 4	Copula 4'
Quinta 3'	Principal 2'
Superoctava 2'	Rauschquinta 2x
Rauschquinta 2x	
Mixtura 4x ^{44/}	

V rámci opravy bylo provedeno rozebrání nástroje, jeho vyčištění a konzervace skříně Lignofixem, restaurace vzdušnic (výměna vadných součástí – okožení, kování, vyspravení netěsností, petrifikace), nové dřevěné Copuly 8' a 4', rekonstrukce Flétny 8' v hlavním stroji, dodání chybějících a oprava původních cínových rejstříků, úprava píšťalnic, nové lavičky a věšáky pro nové rejstříky, oprava tónové traktury až po hrací stůl, oprava a doplnění rejstříkové traktury až po hrací stůl, připojení nového ventilátoru zn. Laukhuff a kompletace, intonace a ladění na 440 Hz při 15' C rovnoměrnou teplotou.

V průběhu rekonstrukce byl její další postup upřesněn 12. 9. 1995:

„V současné době jsou dokončeny tyto práce:

- Rozebrání obou manuálů, odstranění všech nepůvodních dodatků, demontáž píšťalového materiálu, odpojení veškeré manuálové traktury a odvoz obou vzdušnic do dílny.
- Dokumentace a zhodnocení píšťalového materiálu, stanovení rozsahu poškození. Z původních rejstříků budou zachovány a odborně opraveny tyto řady: Octava 4', Superoctava 2', Rauschquinta 2x a Mixtura. Nové budou tyto rejstříky: Principal 8' v prospektu, Quinta 3', Flétna 8' a celý píšťalový fond II. manuálu (obě Copuly, Principal 2' a Rauschquinta 2x).
- Vyčištění vnitřku varhanní skříně a konzervace proti červotoči (Lignofix, benzín).
- Zhotovení dřevěných rejstříků – Copula 8' a Copula 4', zhotovení nových cínových rejstříků Principal 2' a Rauschquinta 2x. Dokončuje se restaurace obou vzdušnic, úprava a zhotovení nových píšťalnic, laviček a věšáků.^{45/}

III. etapa představovala opravu stolu, traktury hrací i rejstříkové, inverzní potahy klaviatur, novou pedálnici.

IV. etapou (od 7. 10. 1996 do 30. 8. 1997) byla oprava Pedálu.

Celkové náklady opravy přesáhly 700 000 Kč.

Dle laskavého sdělení V. Uhlíře byla v rámci této opravy postavena i pedálová spojka.

II. KOSTEL SV. DUCHA

Záznamy o varhanách ve filiálním kostele evidujeme od r. 1711, kdy zde byl za 18 kr. opraven pozitiv.^{46/} Předpokládáme, že kostel sv. Ducha v té době ještě neměl vlastní varhany a že sem byl dle potřeby přenášen pozitiv evidovaný u sv. Václava. Dokládá to platba 15 kr. z r. 1712 za nošení pozitivu ke sv. Duchu a k oltářům o Božím Těle.^{47/} Je také možné, že zde byl pozitiv trvale umístěn. Zatím nevíme, kdy byly do kostela pořízeny varhany, ani jak vypadaly. Jediné záznamy o nich se týkají jejich odstranění. „Staré varhánky u sv. Ducha už nebyly k světu a jen dobrý varhaník dovedl na ně //nečitelné// zahrátí.

Obr. 8: Varhany v kostele sv. Ducha.

R. 1890 hlavně přičiněním pana kaplana Josefa Kašpara z dobrovolných příspěvků, k čemuž paní Alžběta Novohradská více než polovinou přispěla, pořízeny za 920 zl. varhany nové od varhanářů z Prahy Rejny a Černého. Dne 8. listopadu 1890 v neděli odpoledne byly varhany slavně posvěceny. Staré varhánky byly poněkud opraveny a přeneseny do kaple „u Studánky“, kde pro ně zřízena skromná kruchtka.^{48/} Poslední záznam o starých varhanách je v Pamětní knize děkanství: „kaple „u Studánky“... Při opravě r. 1936 kůrek odstraněn, ježto varhany nefungovaly a píšťaly scházely. Nyní jest kaple světlá a prostorná.“^{49/}

Josef Rejna a Josef Černý měli dílnu v Praze na Královských Vinohradech. Koncem devatenáctého a v 1. polovině dvacátého století postavili v Čechách mnoho nástrojů (zde v okolí např. v Novém Městě n. Met., Slavoňově či Ohnišově). Ty se vyznačují ušlechtilou intonací a kvalitním řemeslným zpracováním, takže zpravidla fungují dodnes bez větších problémů. Vztah varhanářů k dílu lze pozorovat i na ozdobném provedení prvků, které pozorovateli běžně zůstávají skryty – např. profilované sloupky píšťalových laviček.

V r. 1902 varhany opravil Josef Koblre za 28 K.^{50/}

Podle záznamu v Katastru varhan (z 19. 9. 1917) měl nástroj tehdy tuto dispozici:

1727	Hälbigův nástroj	1810	Spanelův nástroj	1916	Katastr varhan	19.9.1917	Rekviziční katastr	1929	Ženatý Kunt	1986	Soupis varhan	1994	stav před opravou	současný stav
	Hlavní stroj, C-c3, 45	Principál 8', nový	Hlavní stroj, C-c3, 49 (od r. 1844)	P 8'	Hlavní stroj, C-c3, 49	P 8'	Hlavní stroj, C-c3, 49	Hlavní stroj, C-c3, 49	Principál 8'	Hlavní stroj, C-c3, 49	Hlavní stroj, C-c3, 49	Hlavní stroj, C-c3, 49		Hlavní stroj, C-c3, 49
	Principál 8'	Principál 8', nový		P 8'		P 8'		P 8'		Principál 8'		P 8'		Principal 8' prospěkt nový
	Flétna 8'	Portunal 8'	Portunal 8'	Port. 8'		Flétna 8'		Flétna 8'		Flétna 8'		Fl. 8'		
	Octava 4'	Octava 4', nová		O 4'		O 4'		O 4'		Oktáva 4'		O 4'		Octava 4'
	Quinta 3'	Quinta 3', nová	Q 1 1/2' (?)	Quinta 2 2/3'		Quinta 2 2/3'		Q 2 2/3'		Kvinta 2 2/3'		Q 2 2/3'		Quinta 3' nová
	Superoctava 2'	Superoctava 2', nová	Sup. 2'	Sup. 2'		Okt. 2'		Okt. 2'		Oktáva 2'		O 2'		Super Octava 2'
	Mixtura		Mix 1'	Mix 1'		Mix. 2 2/3'		Mix. 2 2/3'		Mixtura 3x, 2 2/3'		M 3x		Mixtura 4x
	Rauschquinta	Rauschquinta 2x, nová	Rausq 1 1/2'	R 1'		Rauskv. 2 2/3'		Rauskv. 2 2/3'		Kvinta 2x, 1 1/3'		Kv 2x		Rauschquinta 2x
						Gamba nová		Gamba 8', nová		Gamba 8'		G 8'		
						Kryt líbezny 8', nový		Kryt líbezny 8', nový		Bordun 8'		Bourd. 8'		Flétna 8', kryt
	Pozitiv, C-c3, 45, od r. 1764	Pozitiv, C-c3, 45	Pozitiv, C-c3, 49 (od r. 1844)	Pozitiv, C-c3, 49		Pozitiv, C-c3, 49		Pozitiv, C-c3, 49		Pozitiv, C-c3, 49		Pozitiv, C-c3, 49		Pozitiv, C-c3, 49

	? Copula 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Fl. 8'	Copula 8' nová
	? Salicional 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Salicional 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Sal. 8'	Salicional 8'
	? Gamba 8'	Gamba 8'	Gamba 8'	Gamba 8'	Gamba 8'	Viola 8'	Oktáva 2', od c	Oktáva 8', nová	O 2'	Oktáva 2', od c	O 2'	O 2'	O 2'	Octava 2' nová
	? Principál 4'	Principál 4'	Principál 4'	Principál 4'	Principál 4'	Principál 4'	Principál 4'	Principál 4'	P 4'	Principál 4'	P 4'	P 4'	P 4'	Copula 4' nová
														Rauschquinta 2x nová
						Vox celeste 8', nový	Vox celestis 8'	Vox celeste 8', nový	Vox cel. 8' zinek	Vox celestis 8'	Vox cel. 8' zinek	Vox cel. 8' zinek	Vox cel. 8' zinek	
						Aeolína nová	Larigot 1 1/3'	Aeolína 8', nová	Larigot 1 1/3'	Larigot 1 1/3'	Larigot 1 1/3'	Larigot 1 1/3'	Larigot 1 1/3'	
	Pedál, C-a, 18	Pedál, C-a, 18	Pedál, C-a, 18	Pedál, C-a, 18	Pedál, C-a, 18	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22	Pedál, C-a, 22
	Subbas 16' otevřený	Subbas 16' otevřený	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Principibas 16'
		Subbas 16', kryt, nový	Quintadéna 16', krytá	Quintadéna 16'	Quintadéna 16'	Quintadéna 16'	Quintadéna 16'	Quintadéna 16'	Quintadéna 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'	Subbas 16'
	Oktavbas 8'	Oktavbas 8'	Oktavbas 8'	Oktavbas 8'	Oktavbas 8'	O 8'	Oktávbas 8'	O 8'	O 8'	Oktávbas 8'	O 8'	O 8'	O 8'	Octavbas 8'
	Kvinta 5 1/3'	Kvinta 5 1/3'	Quintbass 10'	Quintbass 10'	Quintbass 10'	Kvinta 5 1/3'	Kvintbas 4 2/3'	Kvinta 5 1/3'	Kvintbas 4 2/3'	Kvintbas 4 2/3'	Q 5 1/3'	Q 5 1/3'	Q 5 1/3'	Quintbas 6'
	Snarbas 16', nový	Snarbas 16', nový	Posaun 16'	Fagot 16'	Fagot 16'	Fagot 16'	Fagot 16'	Fagot 16'	Fagot 16'	Bombard 16'	Bombard 16'	Bombard 16'	Bombard 16'	Schnarbas 16'

I Principal 8'	P Subbas 16'	regulační měch
Gamba 8'	Violon 8'	gotická skříň
Salicional 8'		
Kryt líbezný 8'		
Flauta 4'		
Oktava 2' ^{51/}		

„Dne 14. června 1918 odebrány k účelům válečným i cínové píšťaly z varhan u sv. Ducha a 25. července odeslány v bedně na c. k. minist. vojenství do Vídně.“
 „Světová válka vyžádala si oběti krvavých i nekrvavých, mezi něž patřily vedle krásných zvonů a svícňů i cínové a zinkové píšťaly u varhan. Takovým způsobem zabrán vojenskou mocí „principal“ u sv. Ducha a tím celý stroj znehodnocen. Mnoho jiných píšťal se tam časem ztratilo, takže hra na varhany působila při bohoslužbě rušivě. Konečně v květnu 1928 byla požádána firma „Ženatý a Kunt“ varhanářství v Lomnici n. Popelkou (nástupce „Kobrlé“), aby podala rozpočet na opravu varhan a dodání nového principálu. Rozpočet na zinkové píšťaly s vysazením konců noh, labíř cínem a nátěr znel

zinek.....	550
cín.....	250
práce.....	500
režie.....	150
doprava a cesta.....	260
rozebrání vyčištění, doplnění, sestava a přeladění.....	560
celkem.....	2270 Kč.

Na základě tohoto rozpočtu byla práce zmíněné firmě zadána a prováděl ji sám pan Ženatý a Kunt ve dnech 25. – 28. června 1928 k naprosté spokojenosti. Účet vyhotoven dle rozpočtu a ani v halíř nezměněn, t. j. nezvýšen. Na konci účtu poznamenáno: »Tímto se zavazujeme ode dne odevzdání t. j. 28. /6. 1928 po dobu dvou let za sebou jdoucích za opravu tuto ručiti vyjma živelní pohromy.« Podpis Ženatý a Kunt^{62/}

Varhaní skříň je zabudována do zábradlí kůru. Za skříň je samostatný hrací stůl, pedálový stroj se nachází za zády varhaníka, jeho píšťaly jsou zakryty mřížkami. Současný stav nástroje je dobrý (k datu 24. 7. 2003), zvuk je plný, příjemný, silově přiměřený velikosti prostoru. Varhany mají elektrický ventilátor tichého chodu. Vzdušnice jsou zásuvkové, traktura mechanická, lehce ovladatelná. Současná dispozice odpovídá původnímu stavu:

Manuál, C – f 3	Pedál, C – d 1
Principal 8'	Subbas 16'
Krytý 8'	Violonbas 8'
Gamba 8'	
Salicional 8'	
Flétna 4'	
Oktava 2'	

III. SBOR ČESKOSLOVENSKÉ CÍRKVE HUSITSKÉ

Husův sbor byl předán veřejnosti k užívání v r. 1936.^{53/}

Varhany byly údajně do kostele přeneseny ze severních Čech po 2. světové válce.^{54/} Mohutná varhanní skříň zaujímá většinu prostoru na kůru a evidentně byla původně určena pro větší a vyšší kůr. Podle štítku na hracím stolu je postavil Josef Klos (* 1885 – † 1963). Tento varhanář nejprve pracoval v továrně Bratří Riegrů, v r. 1939 se osamostatnil a v r. 1950 byl jeho podnik sloučen s podnikem Rieger pod značku Rieger-Kloss^{55/}.

Hrací stůl je samostatný, se dvěma manuály. Traktura je pneumatická. Nástroj není funkční.

Dispozice:

I. manuál, C – f 3	II. manuál, C – f 3	Pedál, C – d 1
Bordun 16'	Geigend Principal 8'	Principalbass 16'
Principal 8'	Schwebend aeoline 8'	Subbas 16'
Gamba 8'	Salicional 8'	Oktavbass 8'
Hohlflöte 8'	Gedackt 8'	
Dolce 8'	Flute amabile 4'	
Oktava 4'	Fugara 4'	
Gemshorn 4'		
Oktava 2'		
Mixtur 3x		

Spojky: I – P 8, II – P 8, II – I 8, II – I 4, II – I 16, II 4, I 4

Pevné kombinace: p, mf, f, tutti, Handregister ab,

Volná kombinace, crescendový válec, žaluzie.

Obr. 9: Varhany ve sboru Církve čs. husitské.

IV. VARHANÍCI

Provozování hudby při bohoslužbách bylo od pradávna spojeno s místní školou. Vedl je za starých dob tzv. kantor – pomocník správce školy (rektora), někdy rektor sám. Podle zápisu v Pamětní knize děkanství Dobrušského založené roku 1846 byl až do r. 1877 varhaníkem vždy učitel. Je otázkou, zda tento zápis lze považovat za směrodatný i pro nejstarší období. V archivních materiálech nalézáme především jména správců školy a kantorů, pouze u některých je připsáno, že jde o varhaníka. (Prozatím není ani známo, kdy byly v Dobrušce postaveny první varhany.) Ostatní údaje jsou velmi stručné. Lze předpokládat, že i rektori a kantorů uměli hrát na varhany, svědčí o tom i některé zápisy níže uvedené. Školní mistr zastával již před rokem 1361 i místo radního písaře se všemi požitky.^{56/} Místní praxe se tak nelišila od jiných míst v českých zemích, kde učitel vykonával řadu dalších funkcí, obvykle řídil chrámový kůr, jinde byl i písařem apod.

V r. 1710 je v účtech záznam o roční platbě varhaníkovi 9 zl. 20 kr., za zpívání pašijí 14 kr., kantorům za maso za celý rok 1 zl. 12 kr. V r. 1711 kantorům za roční službu 10 zl. 26 kr. V r. 1738 sestával roční plat kantora z těchto částek:

Služby ročně 9 zl. 20 kr.

Item za 4 quartály za maso po 18 kr.	1 zl. 12 kr.	} 13 zl. 46 kr.
Od zpívání pašijí	14 kr.	
Na struny paširováno	2 zl.	
Z fundati Rozentálský	30 kr.	
Z fundati Junkowský	30 kr.	

V r. 1745 sestával roční plat kantora z těchto částek:

Celoroční služby	9 zl. 20 kr.	} 15 zl. 22 kr.
Item za 4 quartály na maso po 18 kr.	1 zl. 12 kr.	
Od zpívání pašijí	14 kr.	
Na struny celoročně	2 zl.	
Z fundace Junkowské	30 kr.	
Rozentálské	30 kr.	
Herczovské	6 kr.	
Zarahovské	6 kr.	
Sadlowské		
Brožovské	6 kr.	
Cenosolovské	45 kr.	
Lukáše Wally	6 kr.	
Karla Potůčka	6 kr.	
Hejzlarovské z Bačetína	15 kr.	

Počet fundací postupně rostl, takže v r. 1746 dostal kantor celkem 16 zl. 40 kr., v r. 1759 celkem 34 zl. 10 kr.^{57/} Je zřejmé, že to nebylo mnoho a že si kantor musel zajistit i jiné příjmy.

Jmenovitě dnes známe tyto kantory a varhaníky:

- 1563 **Johannes** rektor, měl příbytek svůj na předměstí, prodal jej v r. 1574,
 1573 **Jan** kantor, který koupil městiště,
 1589 **Jan Hořický**, rektor,
 1594 **Martin Markvartický**, kantor, který si koupil dům,
 1595 **Adam**, varhaník,
 1601 **Michal Hejniš** z Temechnice, „*Poctivý mládenec svobodného umění literního, kantor školní v Dobrušce, oddán manželsky s Dorotou, vdovou Petrovou.*“ R. 1603 byl v radě městské,
 1616 **Jan Zádolský**, kantor a soused zemřelý, „*kteřý pozůstavil od knih Postilla Filadelfi, Herbář nový velký, Kniha Vita Christi, Kniha Šleydanus, Nový zákon, Celoroční řeči, Politia kniha Partes toto: Partes psaný 5 vocom, Officium na celý rok 8 vocom, Florilegia 8 vocom, Sex vocom v parkameně, Quinque vocom, Quatour vocom, též na parkameně,*“
 (v Popisu okresu Opočenského uvedeno: „*Ve čtvrtek po památce Povýšení sv. Kříže přijat mezi nákladníky a složil 2 kopy a sud piva, který páni starší vyšenkovali.*“)
 1622 **Jan Paldrian Pražský**, kantor školní v Dobrušce oddán s Kateřinou, dcerou Martina Pekaře, v r. 1625 se stal písařem radním,
 1624 **Jan Jimramovský** (v Popisu okresu Opočenského uvedeno příjmení Imramovský), rektor,
 1634 **Jan Křižanovský**, rektor školní a soused, 1644 radní, 1653 písař radní,
 1638 **Křištof**, varhaník,
 1647 **Jan Hubatka**, varhaník,
 1651 **Adam Šetlar**, rektor,
 od 1664 do Máje 1666 **Martin Vaštera** z Holic, kantor a varhaník, o kterém Roštlapil na str. 289 dochoval zápis z Právních manuálů města Dobrušky: „*Dne 14. Máje 1666 do plné raddý předstoupil slovnitý muž Martin Vahstera, rodilý z městyse Dašic, literárního umění Cantor i také Organista, kterýž pod datum den sv. Havla 1664 do služby cantorské i také varhanické znám se jest dostal, žádaje bychom o jeho chování hodnověrné vysvědčení ku potřebě jeho vydali. Tak činíme a vysvědčujeme: že jak v chrámu Pán při službách Božích, tak také mládež, dítky naše, kteréž mu k literárnímu umění oddáni byly, náležitě cvičic, pilnost svou k nim přičinil, i také sám dobře a poctivě mezi námi se jest choval a zachoval, o němž my nevíme co jiného mluvit nežli všecko dobře...*“
 1683 **Václav Holič**, kantor a soused,

1726 **Antonín Vondřejc Přepýšský**, kantor, žádá o přídavek na vyživení jednoho mládence, což mu bylo povoleno, píše při tom, že jeden učitel kostel a školu zastat nemůže.

František Ježátko, který zde působil přes 50 let, zemřel 12. 5. 1804 ve věku 70 let.^{58/}

1804 **Josef Müller**; Po Františku Ježátkovi zde bylo 12 kandidátů, z nichž každý měl své příznivce a podporovatele. Po nemalých půtkách obdržel školu 20. 10 1804 **Josef Müller**, Němec z Žírče, znamenitý učitel. Byl vyznamenán titulem „učitele vzorného“, „do dětí větších tu němčinu pilně vtloukal, ač v úmyslu dobrém.“ Zemřel 12. 2. 1828.^{59/}

1828 **František Novák**, který byl již za života svého předchůdce provizorem a po jeho smrti se stal správcem školy. Sloužil až do vysokého stáří. Byl „velmi zkušeným varhaníkem“. Teprve v r. 1877 vzdal se místa varhaníka. Do té doby byl varhaníkem vždy učitel.^{60/} Zemřel 27. 8. 1888.^{61/}

1877 **Josef Novotný**, žák varhanické školy, nar. 21. 12. 1851, „jest hudebník velmi dovedný a horlivý, neunavený a cvičitel v hudbě a zpěvu trpělivý.“^{62/}

V r. 1882 mu bylo zvýšeno služné z 200 na 260 zl. Zemřel 21. 11. 1907.^{63/} V r. 1883 byl upraven plat ředitele kůru z dosavadních 5 zl. 28 kr. na 21 zl. 38 kr. a plat kalkanta z 2 zl. 50 kr. na 5 zl.^{64/}

1907 **Jaroslav Novák** po smrti Novotného zastával místo ředitele choru do r. 1909, kdy místo převzal.

1909 **František Šenkýř**. Podle zprávy v Cyrillu byl J. Šenkýř, ředitel kůru v Dobrušce (předtím v Bzenci), jmenován v r. 1910 ředitelem kůru v Litovli na Moravě.^{65/}

1. 1. 1910 – květen 1921 **Bohuslav Lepš**^{66/}

1921 – 15. 6. 1922 **Josef Příbyl**, nar. 4. 2. 1902 v Hronově, po 2 roky řádný žák na varhanním oddělení státní konzervatoře v Praze, 3. rok mimořádný žák. Vykázal se doporučením prof. konzervatoře Antonína Elšlegera, že se osvědčil co zručný a dovedný varhaník a může jej vřele doporučit na uprázdněné místo. 15. 5. 1922 požádal o propuštění pro „drahý byt a co spolubydlící 2 400 Kč ročně a mimo to drahé stravování.“^{67/}

1. 9. 1922 – 31. 12. 1924 **Martin Charvát**. V r. 1922 byla organizována sbírka na jeho plat, aby mu místní umožnili setrvat v Dobrušce, „neb je na rozdíl od předchozího kvalifikovaný.“ V r. 1923 požádal o definitivní jmenování. V žádosti uvedl, že se oženil. Popsal svoje působení na kůru – vybudoval a zorganizoval sbor, vyučoval hudbě děti. Dle jeho slov byly církevní zpěv a hudba při jeho příchodu v nejlubším úpadku, nebylo zpěváků, pouze několik starých sil. V Dobrušce působil jako samostatný učitel hudby, jako vedlejší zaměstnání přijal místo ředitele kůru s roční odměnou 158, 34 Kč.^{68/}

1. 1. 1925 **Josef Ničke**. Žádost o uprázdněné místo podal již 24. 12. 1924. Uvedl, že je žákem Josefa Novotného, má dobrý hudební sbor, zapracovaný ponejvíc v hudbě chrámové. Na varhany nehrál od r. 1911, kdy dlel v Praze na studiích a dobře je prakticky neovládá, ale prodělal by praxi na varhanách u sv. Ducha a „kdyby někdo mohl zatím za mě varhany hráti, tedy bych byl ochoten sám jej honorovati“. Dne 11. února 1950 zemřel a na jeho místo nastoupil jeho zeť **Václav Rašek** ze Svatodušní ulice č. 322. Zastupoval svého tchána v jeho nemoci. Svůj úřad vykonává až dodneška (1964) skvělým způsobem.^{69/}

Po něm převzala funkci varhanice pí. **Dufková** a vykonávala ji 10 let. V r. 1985 zde působila jako varhanice pí. **Jana Šitlerová**.

1990 ředitelem kůru se stal p. **Miroslav Drašner**, absolvent konzervatoře v Brně (obor zpěv, varhany, kompozice), v letech 1968–1990 ředitel Lidové školy umění v Dobrušce, hudební skladatel. Funkci zastává dodnes.^{70/}

V. RODÁCI SE VZTAHEM K VARHANÁM

Augustin Šenkýř (23. 12. 1736 Dobruška – 16. 1. 1765 Praha). Benediktin v Emauzích, ředitel kůru tamtéž. Varhaník, houslista a gambista, skladatel.^{71/}

V Dobrušce se také vyučil u Františka Jiráška známý pražský varhanář **Emanuel Štěpán Petr**, syn učitele Jana Petra z Dobřan. Je autorem varhan např. v Plzni (1894), v Kroměříži, v Praze u Sv. Jindřicha a u Sv. Ludmily na Vinohradech (1897), u Sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně (1899), u Sv. Petra Na Poříčí, v Roudnici n. L. (1910), u Sv. Ignáce a u Sv. Prokopa na Žižkově (oboje 1912). Rovněž je tvůrcem varhan ve Slatině nad Zdobnicí, v Klášteře nad Dědinou, Letohradu či v Kunčicích. V okolí opravil varhany ve farním kostele v Opočně a v Sedloňově (1879), v r. 1884 v Dobřanech.

SUMMARY

New informations about organs and organists in Dobruška were exposed. The instrument in the St. Václav's church was built by J.G.Hälbig in 1727 and then rebuilt by G. Spanel in 1810.

The article brings further informations of instruments (in churches St. Duch – builder J. Rejna and J. Černý from 1890, in congregation of Československá církev husitská – builder J. Kloss). A complete list of organists and their biographies in Dobruška are given.

PRAMENY A LITERATURA

- Pamětní kniha děkanství Dobrušského založená roku 1846, kterouž jsem v Dobrušce jako kaplan roku 1846 od stránky 1–23 psáti začal, napotom po 31leté přestávce od str. 25–448 jakožto farář na Opočně od 1. května 1877 až do 19. května 1878 s pomocí Boží dopsal, Josef Roštlapil, rodič z Kostelce nad Orlicí, (zde citováno podle scanu na CD disku uloženém na děkanství v Dobrušce, dále již jen „Roštlapil“)
- Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, originál uložen na děkanství v Dobrušce
- Zápisy diecézního organologa prof. Václava Uhlíře o opravě varhan (dále jen zVU), citováno dle stejnopisů a kopií uložených ve dvou šanonech na děkanství v Dobrušce
- IKD (Informace královéhradecké diecéze) č. 17/94, str. 8, článek Václava Uhlíře o varhanách v Dobrušce
- Státní okresní archiv v Rychnově n. Kn. (dále již jen SOKA RK), fond Děkanství úřad Dobruška
- Československý hudební slovník osob a institucí, Státní hudební vydavatelství, Praha 1963, I. díl A–L, II. díl M–Ž
- Robek, Antonín, Městské lidové kronikářství na Rychnovsku, Československá akademie věd, Ústav pro etnografii a folklorisiku, Praha 1978, Kronika Václava Křečka z Dobrušky
- Flesar, Antonín, Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského, Hradec Králové 1895
- Horák, Tomáš, Varhany a varhanáři Jičínska, Jičín 2008, ISBN 978–80–254–3755–1

POZNÁMKY

- 1/ Flesar, Antonín, Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského, Hradec Králové 1895, str. 164
- 2/ SOKA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 154, inv. č. 532, sign. 44, J. K. Rojek: Paměti města Dobrušky 1320–1875, str. 20
- 3/ Sehnal, Jiří, Barokní varhanářství na Moravě, díl 1. Varhanáři, vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Univerzita Palackého v Olomouci v ediční řadě Prameny k dějinám a kultuře Moravy č. 9, 1. vydání, Brno 2003, str. 55
- 4/ SOKA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 154, inv. č. 532, sign. 44, J. K. Rojek: Paměti města Dobrušky 1320–1875, str. 27, obdobně Roštlapil str. 323, dále SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1710
- 5/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 175, obdobně i SOKA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 2, inv. č. 52, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 69, stejně i SOKA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 38, Roštlapil str. 329.

- 6/ Antonín Robek, Městské lidové kronikářství na Rychnovsku, Československá akademie věd, Ústav pro etnografii a folklorisiku, Praha 1978, Kronika Václava Křečka z Dobrušky, str. 6
- 7/ Sehnal, Jiří, Barokní varhanářství na Moravě, díl 1. Varhanáři, vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Univerzita Palackého v Olomouci v ediční řadě Prameny k dějinám a kultuře Moravy č. 9, 1. vydání, Brno 2003, str. 55
- 8/ zVU z 19. 6. 1995 (č. j. 21/95): „Při rozebrání bylo zjištěno, že nástroj byl původně pravděpodobně jednomanuálový a teprve později (podle nápisů na vzdušnici II. manuálu z r. 1764) byla k hlavní vzdušnici připojena vzdušnice II. manuálu (viz. nepůvodní ukončení hlavní vzdušnice a propojení obou vzdušnic vzduchovodem.“ zVU z 7. 10. 1996 (č. j. 26/96): „Nástroj měl původně pouze tři dřevěné otevřené pedálové hlasy – Subbas 16', Octavbas 8' a Quintbas 6'.“ Před stavbou samostatného hracího stolu měl nástroj 14 hlasů (dochovalo se 2 x sedm otvorů od rejstříkových táhel po stranách bývalého Spielschranks + jeden malý otvor po straně).
- 9/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1727, 1728, 1738, 1748, 1750, 1752, 1754, 1757
- 10/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1759
- 11/ laskavě sdělení MUDr. Tomáše Horáka o výsledcích pátrání v SOA Zámorsk, ve fondu Velkostatek Opočno, kostelní účty
- 12/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1764
- 13/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1768
- 14/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1782
- 15/ Quoika, Rudolf, Der Orgelbau in Böhmen und Mähren, Rheingold – Verlag, Mainz 1966, str. 104, s odkazem na Antonína Podlahu, Posvátná místa, sv. IV, Praha 1910, str. 162
- 16/ Horák, Tomáš, Varhany a varhanáři Jičínska, Jičín 2008, ISBN 978-80-254-3755-1, str. 126–127
- 17/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1790, 1793
- 18/ SOKA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 186, inv. 620, sign. 132, inventáře
- 19/ SOKA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 62
- 20/ Roštlapil str. 409, shodně i SOKA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 69, obdobně i SOKA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kniha 2, inv. č. 52, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 125, obdobně pamětní nápis ve varhanách: *Sub cura pastoralis Domini Josephi Obst Episc. Vicarii foranei et Decani... Organum hoc prima vice Ao 1810 per Georg Spanel rokitnicensem, et altera vice per Ignatium Sismuth... anno + fuit reparatum... Magistratus viris, Consule Domino Antonio Sch... Grünwald, Musico doctissimo nec non Consili... tempore ludimagistri, D...*

- Dobrušské kronikářské záznamy také poněkud znejasňují dochované informace o rodině Spanelů. Dosud totiž nebyl nalezen žádný varhanář Josef Spanel. Předpokládáme, že došlo k omylu při přepisu pamětního nápisu z varhanzápisu jména a že se jednalo o Spanelova syna Georga.
- 21/ SOKA RK, fond Děkanský úřad Dobruška, kart. 186, inv. 620, sign. 132, inventáře: „*Orgel fein alte mit ganz neuen zinneren Pfeiffen, neuen Spieltisch, 16 Mutationen und abgesanderten 3 Blasbälgen. 1806 blieb nur das Holzwerk. Alles andere wurde 1810 durch Wohlthäter neu angeschafft.*“
- 22/ pamětní nápis ve varhanách
- 23/ pamětní nápis ve varhanách: *Im Jahre 1844 hat Amandus Hanisch, Bürger und Orgelbauer von Reichenau, diese Orgel repariert und vier Töne Cs. Ds. Fs. Gs. Zugebaut.* Ve zprávě pro Katastr varhan je s Hanischovým jménem spojeno údajně rozšíření nástroje o 5 rejstříků: SOKA RK, fond Děkanský úřad, kart. 156, inv. č. 557, složka „Varhany“ obsahuje nedatovaný zápis psaný úhledným písmem, česky: „*Varhany v Děkanském chrámu Páně v Dobrušce Postavený v roku 1810 od varhanáře / jméno neuvedeno, pozn. aut. // v roku 1848 o 5 rejstříků zvětšeny a opraveny od varhanáře Hanyše z Rychnova n. Kn.*“ Tuto zprávu máme za nepravděpodobnou s ohledem na výše uvedený nápis. Pokud by varhanář provedl významnější a rozsáhlejší zásah do nástroje – přidání rejstříků, pak by jistě nezapsal „pouze“ chromaticizaci. Předpokládáme, že z toho vycházel i prof. V. Uhlíř v článku pro IKD, kde uvedl, že „*v r. 1848 varhany opravoval a rozšiřoval varhanář F. Hanisch.*“ Jinak jsme o práci F. Hanische na tomto nástroji nenalezli žádné zmínky.
- 24/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 178: „*Téhož roku 1887 opraveny varhany Františkem Vanickým z Trebechovic, který též přidal „šnurbas“. Náklad 407 zl. 90 kr. Škoda peněz!*“ Ve jménu varhanáře je jistě chyba. Otázkou zůstává, zda (u nás vzácný) jazykový rejstřík zcela vyměnil či jen opravil. Dnes již autorství nezjistíme. Dochovala se cca polovina původních píšťal. V SOKA RK, fondu Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 556, sign. 68, Chráněná hudba 1867–1943 je rovněž založen dopis z 17. 8. 1887, v němž patronátní úřad informuje děkanský úřad o tom, že výše uvedená oprava „*...jest projektovaná na rok příští a že jakmile doba příznivá nastane a povolení úřadem ku opravě této dojde, ta samá varhanikem p. Vanickým se vykoná, který z ohledu toho se uvolil neodkladnou opravu těch samých bezodkladně provést, což on vedle dopisu důstojného děkanského úřadu vykonal, tak že očekávati lze, že dotyčné varhany až ku příští opravě svému účelu vyhoví.*“
- 25/ SOKA RK, fond Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 552/64, potvrzení J. Rejny o převzetí platby
- 26/ SOKA RK, fond Děkanský úřad Dobruška, kart. 184, inv. č. 617, sign. 129
- 27/ laskavé sdělení MUDr. Tomáše Horáka o výsledcích pátrání v SOA Zámrsk, ve fondu Velkostatek Opočno, nesignované spisy k varhanám
- 28/ laskavé sdělení MUDr. Tomáše Horáka o výsledcích pátrání v SOA Zámrsk, ve fondu Velkostatek Opočno, nesignované spisy k varhanám
- 29/ SOKA RK, fond DÚ Dobruška, kn. 101, inv. č. 538, sign. 50, jednací protokol
- 30/ podle sdělení MUDr. Tomáše Horáka, SOA Zámrsk, fond Velkostatek Opočno, nesignované spisy k varhanám. Nepotvrdil se původní předpoklad (zveřejněný in IKD 17/94, str. 8), že rozsáhlou romantizující úpravu nástroje provedl právě Václav Poláček – tak, jak učinil u řady jiných nástrojů.
- 31/ Národní archiv v Praze, fond ZPÚ, kart. 69, okres Opočno, Rekviziční katastr, Národní archiv v Praze, fond ZÚ, kart. 614, okres Opočno, Katastr varhan pro Čechy, 1916
- 32/ Národní archiv v Praze, Katastr varhan rekviziční, fond ZPÚ, kart. 68, Hradec Králové
- 33/ IKD 17/94, str. 8
- 34/ SOKA RK, Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 557, Varhany, rozpočet datovaný 1. 2. 1929
- 35/ SOKA RK, Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 557, Varhany, dopis varhanářů děkanskému úřadu z 18. 2. 1929
- 36/ SOA RK, Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 557, Varhany, dopisy z 2. 4. 1929, z 25. 2. 1929, z 5. 3. 1929
- 37/ SOA RK, Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 557, Varhany, dopisy varhanářů z 6. 8. 1929 a Živnostenské záložny v Lomnici nad Popelkou z 22. 3. 1930 děkanskému úřadu
- 38/ SOA RK, Děkanský úřad Dobruška, kart. 155, inv. č. 551, sign. 63, Kostel sv. Václava, dopis J. Trampusovi z 7. 9. 1929
- 39/ SOA RK, Archiv děkanství Dobruška, kart. 156, inv. č. 557, Varhany, dále kart. 106, inv. č. 616/128, Účty zádušní katol. děkanského kostela v Dobrušce od r. 1928 do r. 1937.
- 40/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 245
- 41/ Soupis varhan, akce provedená Českou hudební společností, pod vedením prof. Jiřího Sehnala, záznamy jsou uloženy v hudebním oddělení Moravského zemského muzea v Brně, č. 420, Dobruška, kostel sv. Václava, zpracoval Bohuslav Vodička 2. 5. 1986
- 42/ IKD 17/94, str. 8
- 43/ nedatovaný zápis V. Uhlíře, uloženo na děkanství v Dobrušce
- 44/ zápis V. Uhlíře z 19. 6. 1995 (č. j. 21/95), uloženo na děkanství v Dobrušce
- 45/ zápis V. Uhlíře z 12. 9. 1995 (č. j. 32/95), uloženo na děkanství v Dobrušce
- 46/ laskavé sdělení MUDr. Tomáše Horáka o výsledcích pátrání v SOA Zámrsk, ve fondu Velkostatek Opočno, kostelní účty
- 47/ SOA Zámrsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1712
- 48/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 287, Paměti kostela sv. Ducha, obdobně i SOKA RK, fond Děkanský úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 552/64, potvrzení J. Rejny o převzetí platby za nové varhany
- 49/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 341
- 50/ SOKA RK, fond Děkanský úřad Dobruška, kn. 100, inv. č. 537, sign. 49, jednací protokol
- 51/ Národní archiv v Praze, fond ZÚ, kart. 614, okres Opočno, katastr varhan pro Čechy, 1916.
- 52/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 195, 295
- 53/ SOKA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, městská kronika, str. 475, 501 a násl.

- 54/ laskavé sdělení p. farářky Böhmové
- 55/ Uhlíř, Václav, Varhany královéhradecké diecéze, Hradec Králové 2007, 1. vydání, ISBN 978-80-86472-27-0, ISBN 978-80-7195-139-1, str. 27
- 56/ Flesar, Antonín, Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského, Hradec Králové 1895, na str. 164
- 57/ SOA Zámorsk, fond Velkostatek Opočno, spisy k opravě varhan, laskavě zpřístupněné Mgr. Paukertem, zádušní účty města Dobrušky z r. 1710, 1711, 1738, 1745, 1746, 1759
- 58/ SOA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 154, inv. č. 532, J. K. Rojek: Paměti města Dobrušky, str. 27, 36. Téměř shodný seznam je i v knize Flesar, Antonín, Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského, Hradec Králové 1895, na str. 164–167.
- 59/ Flesar, Antonín, Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského, Hradec Králové 1895, na str. 166, Roštlapil uvádí na str. 404, že nastoupil do služby 2. 12. 1804, na str. 418, že zemřel 16. 2. 1828, SOkA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 91 uvádí: „1828 zemřel vážený učitel Josef Muller, který byl vzorem pořádku. Po něm František Novák, který nejlépe uspěl ve zkoušce praktické a hudební.“
- 60/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, str. 179
- 61/ Roštlapil, str. 418
- 62/ SOkA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 157
- 63/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 189, uvádí, že do služby nastoupil r. 1879, SOkA RK, fond Archiv města Dobruška, kniha 4, inv. č. 54, (Schwarzova) Pamětnice města Dobrušky, str. 158 uvádí v r. 1882 zvýšení ročního služného ředitele kůru z 200 fl. na 260 fl. a v r. 1885 na 300 fl.
- 64/ SOkA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 556, sign. 68, Chránová hudba 1867–1943.
- 65/ Cyrill, XXXVI, 1910, č. 1, str. 15. Snad se jednalo o téhož člověka a pouze chybu v iniciále křestního jména.
- 66/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 188: „1910 1. května nastoupil ředitel kůru Bohuslav Lepš.“
- 67/ SOkA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 556, sign. 68, Chránová hudba 1867–1943. Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 189 a násl. uvádí: „ubozák ten neovládal varhan a s liturgií nemohl se spřátelit. Se zpěváky se neshodl.“
- 68/ SOkA RK, fond Děkanství úřad Dobruška, kart. 156, inv. č. 556, sign. 68, Chránová hudba 1867–1943
- 69/ Pamětní kniha děkanství Dobrušského, II. díl, s. 45, 248
- 70/ laskavé sdělení p. Miroslava Drašnera
- 71/ Československý hudební slovník osob a institucí, Státní hudební vydavatelství, Praha 1963, II. díl M–Ž, str. 686–687

Obrázky č. 4–7 laskavě poskytl MUDr. Tomáš Horák.

JOSEF ERBEN – VÝCHODOČESKÝ RODÁK A PRAŽSKÝ STATISTIK

Jitka Zichová

Matematicko-fyzikální fakulta UK Praha, Katedra pravděpodobnosti a matematické statistiky,
Sokolovská 83, 186 75 Praha 8, e-mail: zichova@karlin.mff.cuni.cz

MLÁDÍ JOSEFA ERBENA

Josef Erben je jednou z méně známých vědeckých osobností 19. století pocházejících z východních Čech. Narodil se 28. 4. 1830 v Kostelci nad Orlicí^{1/} v rodině městského úředníka. Středoškolské vzdělání získal na gymnáziích v Rychnově nad Kněžnou (1843–44)^{2/} a v Broumově (1841–42, 1845–46).^{3/} Poté se zapsal na filozofickou fakultu v Praze, kde byl v letech 1847–50 řádným a v roce 1852 mimořádným studentem. Zmíněná fakulta poskytovala posluchačům všeobecný základ vhodný například pro kariéru středoškolských učitelů. J. Erben zde navštěvoval přednášky z filozofie, estetiky, pedagogiky, náboženství, latinské filologie, českého jazyka a literatury, srovnávací gramatiky slovanských jazyků, světových dějin a dějin rakouské monarchie, české archeologie, přirodopisu, zeměpisu, matematiky a fyziky. Vzdělání si doplnil ve vybraných kurzech na právnické fakultě.^{4/}

Obr. 1: Podobizna Josefa Erbena (zdroj: Odbor kultury Městského úřadu v Kostelci n. Orl.).

Ve školním roce 1849/50 byl auskultantem na akademickém gymnáziu v Praze, od roku 1850/51 suplentem českého jazyka na piaristickém gymnáziu v Mladé Boleslavi. V září 1852 složil zkoušky učitelské způsobilosti pro vyšší gymnázia. Ve školním roce 1852/53 supljuje na c. k. České vyšší reálné škole v Praze. 17. prosince 1853 je ustanoven řádným profesorem reálky, do roku 1862 tam učí češtinu, zeměpis a dějepis. Od roku